

Висновки та уроки

1. Без повноцінного функціонування фінансової установи на кшталт Селянського банку, що виділяв кошти не тільки на створення фермерських господарств, а й на розвиток соціальної інфраструктури села, тим самим розв'язуючи проблему забезпеченості його трудовими ресурсами, неможливо успішно провести будь-яку аграрну реформу в Україні.

2. Необхідно чітко законодавчо визначити розмір земельного наділу для створення селянсько-

го та фермерського господарства, звільнивши його господаря протягом перших 2–3 років від податків і встановивши розмір оподаткування після вказаного періоду господарювання.

3. Потрібно надати правове забезпечення розвитку різноманітних форм власності на селі (державній, кооперативній, приватній, сімейно-трудої) і гарантувати селянину право вибору. При цьому, враховуючи психологію сільських

трудівників, головну увагу слід зосередити на приватній формі власності.

4. Конче потрібно відродити сільськогосподарську кооперацію на селі (маслоробні, круподерні, олійниці, міні-хлібопекарні, сироварні, м'ясокопильні тощо).

5. Щоб земля не стала об'єктом спекуляції, слід законодавчо відпрацювати весь правовий механізм у разі прийняття рішення щодо її продажу населенню.

***

Великий французький філософ Жан-Жак Руссо писав: «Єдиний засіб утримати державу в стані незалежності від будь-кого є сільське господарство. Володійте ви хоч усіма світовими багатствами, але якщо вам нічим харчуватися, ви залежите від інших. Торгівля створює багатство, проте сільське господарство забезпечує свободу». Такої само думки був і П. Століпін, вважаючи, що збільшення експорту продукції аграрного сектору сприяє досягненню економічного процвітання не тільки в аграрній сфері, а й у країні загалом. 1914 року Росію

відвідала німецька делегація під керівництвом професора Аугагена з метою вивчення особливостей століпінської реформи. У її звіті уряду зазначалося, що після завершення цієї земельної реформи війна з Росією буде не під силу жодній державі й через 10 років наздогнати Росію буде неможливо. Реформа ж упроваджувалася до осені 1917 року, конкретніше – до прийняття 8 листопада 1917 року ленінського Декрету про землю, наслідки якого нам добре відомі...

Уроки століпінської аграрної реформи не втратили актуальності й

досі. Ідеться про її фінансове, організаційне та юридичне забезпечення, «онаучування» селянина і всіх, хто займається аграрним виробництвом. Тоді відкрилися численні професійні курси, школи та училища, було створено дієву мережу галузевих дослідних інституцій із регіональною координаційною системою, за моделлю якої українська аграрна наука працює й донині. Особливо важливо (як це добре розумів П. Століпін) відновити ключову роль місцевого самоврядування, що має стати рушійною силою всіх змін не лише на селі, а й у суспільстві загалом.

«Осушені» бюджети — заболочені гектари

Зенон МИХЛИК
(Тернопільщина)

На Тернопільщині, як свідчить статистика, кожен п'ятий гектар сільськогосподарських угідь осушується закритим гончарним дренажем. Яка віддача? Хоч як прикро, відомостей немає, бо ж не звітують про це ні сільські ради, ні орендарі чи пайовики. Свого часу в галузь держава вклала 271 млн. гривень, спорудивши розгалужену інженерну інфраструктуру внутрігосподарських меліоративних систем: 2253 гідротехнічні споруди (мости, трубчаті переїзди), а також осушувальні й провідні канали протяжністю 3240 кілометрів.

– Побудовані системи раніше ми передавали на баланс колективним господарствам, які обслуговували їх власними невеликими бригадами, – ділиться інформацією начальник відділу експлуатації водогосподарських об'єктів Тернопільського обласного управління водних ресурсів Сергій Бліндар. – Коли ж господарства реформували, землю розпаювали, майно поділили, то ці об'єкти меліорації стали не тільки нічийними, а й, на превеликий жаль, приреченими на занепад. У 2003 році Кабмін України начебто знайшов вихід: дозво-

лив безоплатно передати їх територіальним громадам сіл і селищ. Передати-то передали, але...

Судячи з нинішнього стану справ, таке рішення уряду було малоефективним. Наприклад, на Тернопільщині інженерна інфраструктура, яка «відповідає» за регулювання водного режиму на 165 тисячах осушуваних гектарів, перейшла під опіку 433 сільських рад області. Послугуються нею майже 50 тисяч власників та користувачів земельних на-

Осушення перезволожених земель на Тернопільщині велось ще за часів Австро-Угорщини. До сьогодні діє гончарний дренаж, побудований ще в XIX столітті у селах Гончарівка Монастирського і Личківці Густинського районів

Міжгосподарська мережа каналів обводресурсів Тернопільської області

57

ділів, однак її технічний стан плачевний. Болотна рослинність густо вкрила більш як половину каналів, третина гідротехнічних споруд пошкоджена. Майже дві з половиною тисячі гектарів колишньої ріллі перетворилися на звичайне болото, яке не просихає навіть у порівняно нещедрі на дощі роки.

Утім, воно й не дивно. Бо як тільки в Україні розпочалась реорганізація агропромислового комплексу, внутрігосподарські канали й споруди залишились без догляду. Вони просто муляли правонаступникам колишніх колгоспів.

Про можливі наслідки безгосподарності свого часу попереджали експерти, били на сполох народні депутати. 2006-го, практично через три роки після передачі меліоративних систем на баланс органів місцевої влади, відбулись парламентські слухання з проблем галузі. Причини, як то кажуть, були на поверхні. Яскравий приклад: технічну реконструкцію меліоративних систем державою фінансувала аж... на 1 відсоток (!). Подекуди осушувані землі стали просто списувати. виправити ситуацію, скажімо, за рахунок банківських позичок заважала недосконала система кредитування. Усунути виявлені недоліки й прорахунки мала цільова програма впродовж наступного п'ятиріччя, проте й тоді забракло фінансів.

На Тернопільщині проблему відновлення внутрігосподарських осушувальних систем намагались розв'язати за рахунок коштів з місцевих бюджетів. Проте програму, розраховану до 2010 року, вдалося реалізувати лише на 54%. Наступну програму сесія облради затвердила на період до 2015-го, проте її фінансування сьогодні взагалі тріщить по швах. Але ж є ще й так звані інші джерела, тобто позабюджетні...

— Логічно, що перейнятися проблемою мали б ті, хто безпосередньо користується меліоративними гектарами — орендарі, бо саме

вони зацікавлені в максимальній віддачі землі, — знайомить із реаліями заступник начальника облводгоспу Віталій Гончар. — Вони усвідомлюють, що меліорація сприяє цьому. Та не поспішають вкладати свої кошти. Кажуть: мовляв, коли земля належатиме їм, тоді, можливо, витратяться на ремонтно-доглядові роботи. Проте є й відрядні новини. Наприклад, ФГ «Коваль» Гусятинського району звернулося до працівників нашого міжрайонного виробничого підрозділу, щоб промили дренажні колектори та очистили канали від чагарників, адже часто посіви опинялись у воді. Тепер фермер спокійний за врожай. А от декотрі аграрії Підволочиського, Зборівського районів не скрізь вже й засіяти можуть — болота перешкоджають. І все ж ремонтувати меліоративні системи, які вийшли з ладу, не хочуть. А мочарі тим часом наступають.

До сказаного додамо: якщо не кожному фермерові по кишені заплатити за виконані роботи ремонтникам міжрайонних меліоративних управлінь, то, гадаю, цілком під силу бодай скосити бур'яни на осушувальних каналах. А багатшим, звісно, й більше по плечу...

Розповідають, що три роки тому поля неподалік Тернополя сильна злива перетворила на суцільне плесо. Сталося це якраз у жнива. Та вже через короткий проміжок часу земля підсохла, можна було продовжувати роботу. Воду акумулювали чотири канали міжгосподарської мережі, які обслуговуються, до слова, за державні кошти. Отож пшеничку врятували. Дуже був цим задоволений генеральний директор агрохолдингу, котрий орендує тамтешню землю. А меліоратори, користуючись ситуацією, вказували йому ще на один, не «їхній» внутрігосподарський канал, що теж міг би ввібрати частину води, однак був украй занедбаний. Тож попросили почистити.

— Думаєте, бодай гривню на ту справу дав? Зате скільки собі в кишеню від тої землі кладе! — пригадує Віталій Гончар. — Для деяких бізнесменів, котрі намагаються якомога більше сконцентрувати землі в своїх руках, окремі меліоративні об'єкти тепер навіть зайві. Щоб долучити до обороту додаткові гектари, засипають «непотрібні» канали, розбирають містки-переїзди, переробляють дороги.

Якось у сусідній області мені потрапило на очі рішення сесії сільської ради. Цікавий документ, по суті, вже типовий: «Про ініціювання процедури щодо списання меліорованих систем на окремих земельних площах». Сільські депутати перейнялися тим, що люди не можуть оформити право власності на земельні ділянки і відповідно використати їх під житлове будівництво. Тож ухвалили змінити призначення майже 100-гектарної площі неподалік обласного центру. Звідки, либонь, і були переважно забудовники.

Ось так нині легко «списують» землю, в яку вкладені чималі народні кошти. Ще 2006 року тодішні Держкомводгосп, Мінагрополітики України і Держкомзем затвердили «Порядок списання основних меліоративних фондів і переведення зрошуваних земель у багорні та осушуваних у немеліоративні угіддя». Аби застосувати той циркуляр, достатньо виявити «порушення проектного режиму роботи осушуваної системи під впливом природних факторів і господарської діяльності внаслідок зміни гідрологічного режиму». Оскільки бюджетні джерела, за рахунок яких могли б відновлюватись об'єкти меліорації, здається, давно «осушені», такі «порушення», припускаємо, не будуть рідкістю. Отже, списання сотень тисяч раніше врожайних гектарів може стати масовим явищем. А це вже вельми небезпечно для держави.